

ΙΕΡΟΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ
ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΠΥΛΙΑΝΗΣ ΠΑΡΟΥ

ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΚΟΣ

ΕΟΡΤΙΟΣ ΤΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ
ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΑΡΟΝΑΞΙΑΣ
κ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ
ΕΠΙ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΕΤΩΝ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΙΑΣ

ΠΑΡΟΣ 2004

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ
ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ

ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

*Κωνσταντίνου Άγγ. Μανάφη
Καθηγητοῦ Φιλ. Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*

*Χρήστου Ἀθ. Ἀραμπατζῆ
Λέκτορος Θεολ. Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*

Εἰς τὰ φύλλα 143^v-145^r τοῦ συμμείκτου Βατοπεδινοῦ κώδικος φυλασσομένου ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Μονῆς¹ περιέχονται δύο ἐπιστολαὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐπιγράφεται Ἀθανασίου τοῦ Παρίου πρὸς τὸν διδάσκαλον Νικόδημον (φ. 143^v-144^v) καὶ ἡ δευτέρα ἀνήκουσα εἰς τὸν Νικόδημον, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου ἀποδεικνύεται, ἀντὶ ἄλλης ἐπιγραφῆς φέρει τὴν ἔνδειξιν ἀπόκρισις (φ. 144^v-145^r)². Αἱ ἐπιστολαὶ δὲν εἶναι αὐτόγραφοι καὶ ἐγράφησαν ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς ἡ πρώτη φέρει χρονολογίαν *αψπζ^w Τουλίου β'*, τῆς ὁποίας ἔπεται ἡ ὑπογραφή *τῆς σῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης ἀδελφὸς ἐν Κυρίῳ Ἀθανάσιος ἱερομόναχος ὁ Πάριος*. Ἡ δευτέρα εἶναι ἀνυπόγραφος καὶ ἄνευ ἀναγραφῆς ἔτους καὶ ἡμερομηνίας.

Καὶ αἱ δύο ἐπιστολαὶ εἶναι ἀπαντητικαὶ εὐχαριστήρια. Ἡ πρώτη εἰς τὸν Νικόδημον ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον διὰ τὴν ἀποστολὴν εἰς αὐτὸν *τῆς ἀκολουθίας* καὶ ἡ δευτέρα ἀπὸ τὸν Νικόδημον εἰς τὸν Ἀθανάσιον, μὲ τὴν ὁποίαν τὸν εὐχαριστεῖ διὰ τὴν ἀποστολὴν ἀπαντήσεως.

α'. Περιεχόμενον.

Ἡ δομὴ τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν δύο ἐπιστολῶν εἶναι ἡ αὐτὴ εἰς τὴν πρώτην ὁ Ἀθανάσιος προσφωνεῖ τὸν Νικόδημον ὡς *τρισεπέραστον καὶ μυριοπόθητον ἐν ἀδελφοῖς* (στίχ. 2) καὶ ἐκφράζει τὴν χαρὰν του, διότι ἔχει ἤδη εἰς χεῖρας του χάρις εἰς αὐτόν: *τὸ ποθούμενον ἢ μᾶλλον ὃ πάλαι ἐπόθησα* (στίχ. 5). Χαρακτηρίζει δὲ τὸν Νικόδημον ὡς *λύχνον ἐν Ἄγιῳ Ὅρει*, τὸν ὁποῖον ἡ θεία πρόνοια ἠϋδόκησε νὰ ἀναλάβῃ μετὰ τὴν πρὸς ἄληκτον βίον μεταχώρησιν τοῦ *Νεοφύτου* (τοῦ Καυσοκαλυβίτου), ὁ ὁποῖος διέπρεπεν ἐκεῖ μόνος μετὰξὺ τῶν μοναχῶν ὡς *λύχνος φαίνων ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ* (στίχ. 9). Ἐπαινεῖ ἐπίσης τὸν Νικόδημον, διότι συνέθεσε κατὰ τρόπον ἄριστον καὶ ἄξιον τοῦ Μονοφυοῦς Ἡρωὸς τὴν ἀκολουθίαν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ἴδιος ὁ *θεῖος πατὴρ ἐχάρη χαρᾶ οὐρανίῳ καὶ ἐπήνεσε καὶ ἀσμενέστατα ἀπεδέξατο τὸ ἐγκάρδιόν σου φιλοπόνως κατασκευασθὲν μουσούργημα* (στίχ. 19-20).

¹ Τὸν πανοσιολογιώτατον καθηγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μεγίστης Μονῆς Βατοπεδίου κ. Εὐφραῖμ εὐχαριστοῦμεν θερμῶς διὰ τὴν προφρόνως χορηγηθεῖσαν ἄδειαν πρὸς λήψιν φωτογραφιῶν ἐκ τοῦ κώδικος εὐχαριστίας ἐπίσης ὀφειλομεν πολλὰς καὶ εἰς τὸν βιβλιοθηκάριον τῆς Μονῆς λογιώτατον γέροντα μοναχὸν Ἰωσήφ διὰ τὴν πολύτιμον βοήθειάν του κατὰ τὴν ἐργασίαν μας εἰς τὴν βιβλιοθήκην.

² Περιγραφὴν τοῦ κώδικος βλ. ἐν: Georges E. Marnellos, *Saint Nicodème l'Hagiorite (1749-1809). Maître et pédagogue de la Nation Grécque et de l'Église Orthodoxe*, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 161-162 (Ἀνάλεκτα Βλατάδων 64. Πατριαρχικὸν Ἴδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν).

Ἐν συνεχείᾳ ἐπαινεῖ καὶ ὅσα ἐμουσούργησεν ὁ Νικόδημος πρὸς τιμὴν τῶν θείων ἀποστόλων καθὼς καὶ τὴν εὐρηματικὴν σύνθεσιν τοῦ μέλους τῆς συνθέσεώς του αὐτῆς. Τέλος κατακλείων τὴν ἐπιστολὴν του ὁ Ἀθανάσιος πληροφορεῖ τὸν Νικόδημον ὅτι τοῦ ἐπιστρέφει τὸ κείμενον τῆς ἀκολουθίας μὲ ἐνηλλαγμένον (στίχ. 26) τὸ πρῶτον τροπάριον τῆς λιτῆς, διότι ἔκρινεν ὅτι ἡ ἀλληγορία, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνο περιείχε, ἦτο κάπως βεβιασμένη καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀντικατέστησε μὲ ἄλλο τροπάριον.

Ὁ Νικόδημος εἰς τὴν ἀπόκρισίν του πρὸς τὸν Ἀθανάσιον χαρακτηρίζει τὴν ἐπιστολὴν του *θεσπεσίαν*, τὴν ὁποίαν ἐδέχθη μὲ πολλὴν χαρὰν ἴσην μὲ τὴν τοῦ Ἀθανασίου, ὅταν αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἀκολουθίαν (στίχ. 5). Γράφει ὅτι δι' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει μεγαλυτέρα χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις τοῦ νὰ παρέχη ἀφορμὰς πνευματικῆς χαρᾶς εἰς τὸν Ἀθανάσιον, τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ πατέρα καὶ διδάσκαλόν του καὶ τὸν παρομοιάζει μὲ τεχνίτην, ὁ ὁποῖος ἐνδυναμώνει τὸν μαθητευόμενον. Θεωρεῖ δὲ τοὺς ἐπαίνους τοῦ Ἀθανασίου πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένους εἴτε εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀγάπης: *τῆς φύσιν ἐχούσης κατὰ τὸν Ἰσαὰκ καὶ αὐτοῖς τοῖς ὑπὲρ ἀξίαν ἐγκωμίοις περιβάλλειν τοὺς ἐαυτῆς ἐραστάς*, (στίχ. 18-19), εἴτε εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τῆς ρητορικῆς συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους ἀποδίδονται εἰς τοὺς ἐγκωμιαζομένους προσόντα, τὰ ὁποῖα δὲν διαθέτουν οὗτοι. Ἀποδίδει δὲ εἰς τὸν Ἀθανάσιον τὸν χαρακτηρισμὸν ὁ *ῥήτωρ* καὶ τὸν ἀποκαλεῖ ἐπιφανέστερον τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους, ἀνταποδίδων οὕτω τὰς φιλοφρονήσεις.

Ὡς πρὸς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ κατὰ τὴν λιτὴν πρῶτου τροπαρίου τῆς συντεθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἀκολουθίας δηλοῖ ὅτι δὲν θὰ λυπηθῆ καὶ τοῦτο διότι ὁ ἴδιος κατέστησε κριτὴν τῆς ἀκολουθίας τὸν Ἀθανάσιον. Δὲν συμφωνεῖ ὁμως μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Ἀθανασίου ὅτι ἡ ἀλληγορία τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησεν ἦτο βεβιασμένη καὶ φέρει ὡς παράδειγμα τροπάριον τῆς ἐνάτης ὥδης τοῦ κανόνος τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν παραθέτων καὶ τοὺς σχετικὸς στίχους, τοὺς ὁποίους εὐρίσκει γλαφυρούς.

Ἡ ἐπιστολὴ περαίνεται μὲ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Νικοδήμου ὅτι παρὰ τὴν διάφορον γνώμην τὴν ὁποίαν ἔχει ὡς πρὸς τὰς ἐκτιμήσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς ἀκολουθίας δὲν ἀπειθεῖ οὔτε ἀντιλέγει εἰς τὸν Ἀθανάσιον.

β'. Ὁ ἅγιος πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου συνετέθη ἡ ἀκολουθία.

Οἱ δύο ἐπιστολογράφοι δὲν ἀναφέρουν ὀνομαστικῶς τὸν ἅγιον πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου συνετέθη ἡ ἀκολουθία περὶ τῆς ὁποίας ἀλληλογραφοῦν. Ἀμφότεροι ἀναφέρονται ἀνωνύμως εἰς ἀκολουθίαν: *Ἀνέγνωκα τοίνυν τὴν ἄριστα καὶ ὄντως κατ' ἀξίαν τοῦ Μονοφυοῦς Ἦρωος μελουρηθεῖσαν ἀκολουθίαν* (στίχ. 14-15) ἀνακοινώνει εἰς τὸν Νικόδημον ὁ Ἀθανάσιος, ὁ δὲ Νικόδημος ἀπαντῶν εἰς αὐτὸν σημειώνει ὅτι *συνεχάρην ὅτι πρῶτον χαρῆσαι ταύτην ἐποίησα ἐπὶ τῇ τῆς ἀκολουθίας ἀποστολῇ* (στίχ. 4-5).

Ὁ ἅγιος τῆς ἀκολουθίας χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου ὡς Μονοφυῆς Ἦρωος. Ὡς ἦρωος ὁμως ἐγκωμιάζεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός εἰς πολλὰ σημεία τοῦ κατὰ πλάτος βίου τοῦ ἁγίου τὸν ὁποῖον συνέγραψε καὶ ἐπέγραψεν ὁ Ἀντίπαπας³, ὅπου τὸν ἀποκαλεῖ *μονομάχον ἀψευδῆ*⁴, ἦρωα διαπράξαντα ἡρωϊκὰ

³ Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ βιβλίου: Ὁ Ἀντίπαπας, ἦτοι Ἀγῶνες ὑπερθαύμαστοι καὶ ἡρωϊκὰ παλαίσματα, καὶ τῶ ὄντι ὑπερφυῆ κατορθώματα, τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Μάρκου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἐφέσου, τοῦ πίκλην Εὐγενικοῦ. Τοῦ κατ' ἐξαίρετον καὶ σχεδὸν μόνου προμάχου καὶ φύλακος, τῆς ἀμωμῆτου καὶ ἀγιωτάτης ἀποστολικῆς καὶ πατροπαραδότου ὀρθοδόξου πίστεως ἡμῶν τῶν Γραικῶν, ἀθροισθέντα μὲν ὀπωδῆποτε ὑφ' ἐν, καὶ ἐν εἴδει βίου καὶ πολιτείας λογογραφηθέντα, ὑπὸ τοῦ ἐν ἱερομονάχους ἀναξίου καὶ ἐλαχίστου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου. Ἐκδοθέντα δὲ καὶ τύποις διὰ συνδρομῆς καὶ φιλοτίμου δαπάνης τοῦ ὀσιωτάτου ἐν ἱεροδιακόνους κὺρ Νικηφόρου Ἰωάννου τοῦ πίκλην Ραγουζῆ ἐκ Σικίνου ὀρωμμένου μῆς τῶν Κυκλάδων Νήσων πρὸς κοινὴν εἶδησιν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν ἀπαξιαπάντων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Ἐν ἔτει 1785

παλαίσματα και ύπερφυή κατορθώματα (εις τὸν τίτλον) και ἐπαινεῖ τὴν ἡρωϊκὴν και ἄμαχον στερεότητα ἐκείνου μόνον και οὐδενὸς ἄλλου, εἰ μὴ μόνον τοῦ σὺν αὐτῷ και ἐν αὐτῷ και δι' αὐτοῦ ἐνεργοῦντος και λαλοῦντος θεοῦ Πνεύματος⁵. Γράφει ἐπίσης ὅτι πρὸς τὸν ἡμέτερον τοῦτον ἦρωα, τὸ παρὸν συνέταξα ὑπομνημάτων⁶.

Ἐπίσης ὁ αὐτὸς ἀναφέρει πρὸς τὸν Νικόδημον: Ἔχω τὸ ποθούμενον ἢ μᾶλλον ὁ πάλοι μὲν ἐπόθησα, νῦν δὲ και ἀξίως τῶν ἐλπίδων μου ἐώρακα και ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὁ πόθος μου πεπλήρωται χάρις<ς> σοι ἀδελφὲ (στίχ. 4-5) και ὁ Νικόδημος ἀπαντᾷ: συνεχάρην ὅτι πρῶτον χαρῆσαι ταύτην ἐποίησα ἐπὶ τῆς ἀκολουθίας ἀποστολῆς... Διὸ και εὐχαριστεῖν ὑπὲρ τούτου ὀφείλω πρῶτον μὲν... κατὰ τὸ προσεχὲς δὲ και σοι τῷ ἐμῷ πατρί τε και διδασκάλῳ ἐφ' οἷς τῆς δραστηκωτάτης δυνάμεως τῶν ἱερῶν σου εὐχῶν ἐμοὶ μεταδοῦς... πληρῶσαι σου τὸν ἱερὸν πόθον ἐνεδυνάμωσας (στίχ. 4-12). Ἐπομένως ὁ Ἀθανάσιος εἶχε παροτρύνει τὸν Νικόδημον εἰς τὴν συγγραφὴν ἀκολουθίας ἐνὸς ἁγίου και τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνου ἱκανοποίησεν αὐτός. Περὶ ποίου ὁμως ἁγίου ἐπρόκειτο; Ὁ Νικόδημος εἰς τὸν Συναξαριστὴν του (ιθ' Ἰανουαρίου) μᾶς παρέχει τὴν πληροφορίαν⁷: Εἰς τὸν ἅγιον Μάρκον τὸν Ἐφέσου ἀκολουθίαν γλαφυρὰν συνέγραψεν ἢ ἐμὴ ἀδυναμία διὰ προτροπῆς τοῦ ἱερολογιωτάτου διδασκάλου κυροῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου σχολαρχοῦντος ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ. Καὶ εἶθε νὰ ἐκδοθῆ και εἰς τὸ φῶς τῆς τυπογραφίας διὰ τῆς συνεργίας τινὸς φιλομάρκου. Τὸν δὲ κατὰ πλάτος βίον αὐτοῦ ὄρα εἰς τὸ βιβλίον τὸ καλούμενον ἀντίπαπαν, τὸν παρὰ τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἀθανασίου συγγραφέντα ρητορικῶς.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἢ ἀκολουθία ἢ ἀναφερομένη εἰς τὸ κείμενον τῶν δύο τούτων ἐπιστολῶν εἶναι ἢ πρὸς τιμὴν τοῦ ἁγίου Μάρκου Εὐγενικοῦ (μητρ. Ἐφέσου) ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου φιλοπονηθεῖσα.

γ'. Ὁ χρόνος συγγραφῆς τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, ὡς και τοῦ παρακλητικοῦ κανόνος εἰς τοὺς ΙΒ' Ἀποστόλους και τῶν ΚΔ' Οἰκῶν εἰς τοὺς κορυφαίους Πέτρον και Παῦλον ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου.

Ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ἔτους ἀποστολῆς εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀθανασίου πρὸς τὸν Νικόδημον εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου αὐτῆς: ἀππξ^ω Ἰουλίου β' ὀρίζει και τὸ terminus ante quem τῆς συγγραφῆς τῆς ἀκολουθίας ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου. Βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ἀθανάσιος κατὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ Ἀντίπαπα, βίου τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, ἢ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκδοσίν του τὸ 1785 προέτρεψε τὸν Νικόδημον νὰ προβῆ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ αὐτοῦ ἁγίου. Ἄγνωστον διατί δὲν συνέγραψεν ὁ

Περὶ τοῦ Ἀντίπαπα και τῆς προσπάθειας τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου πρὸς ἀναβίωσιν τῆς ἐορτῆς τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ βλ. Συμεῶν Α. Πασχαλίδη, *Τὸ Ὑμνοαγιολογικὸ Ἔργο τῶν Κολλυβάδων. Συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς ἀγιολογικῆς γραμματείας κατὰ τὴν περιόδο τῆς Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 123-128 μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας.

⁴ Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ἀποκαλεῖται ἐπίσης Ἀντίπαπας ἢ μονομάχος ἀψευδῆς, σ. 9 (ἄνευ ἀριθμ.).

⁵ Αὐτόθι, σ. 2.

⁶ Αὐτόθι, σ. 4.

⁷ Συναξαριστὴς τῶν Δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, πάλοι μὲν Ἑλληνιστὶ συγγραφεῖς ὑπὸ Μαυρικίου, Διακόνου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, Νῦν δὲ δεῦτερον μεταφρασθεῖς ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Χειρογράφου Συναξαριστοῦ... ὑπὸ τοῦ ἐν Μοναχοῖς ἐλαχίστου Νικοδήμου Ἀγιορείτου... Τόμος Δεύτερος περιέχων τοὺς τέσσαρας μῆνας τοῦ Ἰανουαρίου, Φεβρουαρίου, Μαρτίου, και Ἀπριλλίου, αἰθ'. Ἐν Βενετία 1819. Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ Πάνου Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. *Con Imperiale Regia approvazione* (ιθ' Ἰανουαρίου). Περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Συναριστοῦ βλ. Παναγιώτου Γ. Νικολοπούλου, Βιβλιογραφικὴ ἐπιστάσις τῶν ἐκδόσεων Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν ΙΣΤ'* (1996-2000) 361-430 και 549-556 (Πρακτικὰ Συμποσίου).

Ἀθανάσιος καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, γνωστοῦ ὄντος ὅτι εἶχε συνθέσει καὶ ἀρκετοὺς βίους καὶ ἀκολουθίας ἁγίων⁸. Πιστεύομεν ὅτι ὁ σεβασμὸς καὶ ὁ θαυμασμὸς του πρὸς τὸν Μᾶρκον τὸν Εὐγενικὸν καὶ τὸ ἔργον του καὶ ἡ ἐπιθυμία του ὅπως συντεθῆ δι' αὐτὸν ἀκολουθία ἀξία τοῦ ὀνόματός του τὸν ὤθησαν εἰς τὴν προτροπὴν πρὸς τὸν Νικόδημον, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν σύνθεσιν αὐτῆς, διότι τὴν ἱκανότητα, τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ Νικοδήμου ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐξετίμα ἰδιαιτέρως, ὡς καταδεικνύεται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐκ τῶν ἐπαίνων τῶν περιεχομένων εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀθανασίου. Γράφει ὁ Ἀθανάσιος: *Ἀνέγνωκα τοίνυν τὴν ὡς ἄριστα καὶ ὄντως κατ' ἀξίαν τοῦ Μονοφυοῦς Ἦρωος μελουργηθεῖσαν ἀκολουθίαν καὶ πέπεισμαι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι καὶ ὁ θεῖος πατὴρ ἐχάρη χάρα οὐρανίῳ καὶ ἐπήνεσε καὶ ἀσμενέστατα ἀπεδέξατο τὸ ἐγκάρδιον σου φιλοπόνως κατασκευασθὲν μουσούργημα* (στίχ. 14-20)· χαρακτηρίζει τὸν Νικόδημον ὡς μακάριον ὅτι δύναται καὶ νοεῖν καὶ μελουργεῖν τοιαῦτα (στίχ. 21-22). Ἀναφερόμενος ἐπίσης ὁ Ἀθανάσιος καὶ εἰς προγενέστερον τῆς ἀκολουθίας εἰς τὸν Μᾶρκον τὸν Εὐγενικὸν ποιητικὸν ἔργον τοῦ Νικοδήμου γράφει: *Ἐώρακα γάρ σου καὶ τᾶλλα ὅσα εἰς τοὺς ἱεροὺς καὶ θεῖους Ἀποστόλους παναρμοनीως ἐμουσούργησας καὶ ὑπερθεαύμακα ἔνεκά γε τῆς εὐρέσεως καὶ τῆς ἑναρμονίου συνθήκης* (στίχ. 23-25).

Ἐκ τοῦ ὡς ἄνω χωρίου τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀθανασίου ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ τὰ δύο ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενα καὶ ἐπαινούμενα ἔργα τοῦ Νικοδήμου, ἦτοι *Κανὼν παρακλητικὸς εἰς τοὺς IB' Ἀποστόλους καὶ Οἴκοι ΚΔ' εἰς τοὺς Κορυφαίους Πέτρον καὶ Παῦλον* ἐφιλοπονήθησαν ὑπ' αὐτοῦ πρὸ τῆς δευτέρας Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1787⁹.

δ'. Αἱ ἐπενεχθεῖσαι μεταβολαὶ εἰς τὸ κείμενον τῆς ἀκολουθίας ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν του ὁ Ἀθανάσιος περὶ τὸ τέλος μάλιστα τοῦ κειμένου αὐτῆς δι' ὀλίγων στίχων προτρέπει τὸν Νικόδημον νὰ μὴ λυπηθῆ ἀπὸ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ πρώτου τροπαρίου τῆς λιτῆς, εἰς τὴν ὁποίαν προέβη διότι ἔκριεν ὅτι ἡ ἀλληγορία τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ ἦτο κάπως βεβιασμένη (στίχ. 27). Δὲν ἦτο ὅμως μόνον ἡ ἀλλαγὴ αὐτῆ ὁ Ἀθανάσιος διὰ τῆς φράσεως: *Διὸ καὶ ἀντ' ἐκείνου τέθειται ἕτερον (καὶ τὰ ἐξῆς ἰδιαίτερα)* (στίχ. 27-28) ἀναφέρεται καὶ εἰς ἄλλας διορθώσεις.

Ὁ Νικόδημος διαφωνεῖ διὰ τῆς ἐπιστολῆς του ὡς πρὸς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ τροπαρίου, ἀπαντᾷ ὅμως ἠπίως ὅτι: *Περὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ κατὰ τὴν λιτὴν πρώτου τροπαρίου οὐ λυπηθήσομαι, οὐ, ἅπαξ κριτὴν σε καθίσας τῶν γεγραμμένων* (στίχ. 26-27). Δηλοῖ ὅμως ὅτι δὲν δύναται νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὴν ἐνέργειαν αὐτῆν. Καὶ διερωτᾷ-

⁸ Π.χ. ἡ ἀκολουθία, ὁ βίος καὶ τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου Μακαρίου Νοταρᾶ, (βλ. Νικοδήμου Λαυριώτου Ἱερομονάχου, «Ἄγνωστος αὐτόγραφος ἀκολουθία, ποίημα ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, εἰς τὸν ἅγιον Μακάριον ἀρχιεπίσκοπον Κορίνθου Νοταρᾶν καὶ ἕτερα ἔργα αὐτοῦ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Πάριος», Πρακτικὰ ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου..., Πάρος 2000, σσ. 165-206 καὶ Συμεῶν Α. Πασχαλίδη, *Τὸ ὑμνοαγιολογικὸν ἔργο τῶν Κολλυβάδων*, ἐνθ' ἄνωγ., σσ. 128-140) καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου, αὐτόθι, σσ. 143-146.

⁹ Ἀμφότερα τὰ ἔργα περιελήφθησαν εἰς τὰς σσ. 403-412 τοῦ βιβλίου τοῦ περιέχοντος τὴν μετάφρασιν τῶν ΙΔ' ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: *Παύλου τοῦ θεοῦ καὶ ἐνδόξου Ἀποστόλου. Αἱ ΙΔ' Ἐπιστολαὶ ἐρμηνευθεῖσαι... τόμος πρῶτος ᾧ τινι προσετέθησαν εἰς Κανὼν Παρακλητικὸς εἰς τοὺς IB' Ἀποστόλους, καὶ Οἴκοι ΚΔ' εἰς τοὺς Κορυφαίους Πέτρον καὶ Παῦλον, φιλοπονηθέντες παρὰ τοῦ αὐτοῦ Μεταφραστοῦ... Ἐνετίησιν, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, 1819. Περὶ τοῦ ὑμνογραφικοῦ ἔργου τοῦ Νικοδήμου βλ. καὶ Κ. Μητσάκη, Ὁ ἀσματικὸς κανόνας γιὰ τοὺς Νεομάρτυρες τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν 13 (1996-2000) 195-216. Καταγραφή ἔργων ὑπὸ Π. Γ. Νικολοπούλου, ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ, σσ. 430-472.*

ται: Κατὰ τίνα λόγον ἔδοξε βεβιασμένη ἢ ἐν τούτῳ ἀλληγορία; (στίχ. 28). Δυστυχῶς δὲν ἐσώθη τὸ χειρόγραφον τῆς ἀκολουθίας τοῦ Νικοδήμου, τὸ ὁποῖον ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀθανάσιον, οὔτε καὶ τὸ διωρθωμένον χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον ἐπεστράφη εἰς τὸν Νικοδήμον ὑπ' αὐτοῦ. Οὕτω δὲν γνωρίζομεν τὸ ἀρχικὸν περιεχόμενον τοῦ πρώτου τροπαρίου τῆς λιτῆς· γνωρίζομεν ὅμως τὸ τροπάριον τοῦτο ἐκ τῆς πρώτης ἐντύπου ἐκδόσεως τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἔτους 1834 ὑπὸ τοῦ Ν. Λογάδου¹⁰, τὸ ὁποῖον προφανῶς εἶναι τὸ ἀντικατασταθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Εἰς τὴν λιτὴν ἤχος α΄

*Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ πόλις ἡ Κωνσταντίνου, ἡ γόνον ἐνέγκασα,
πάντας διενεγκόντα, Μάρκον τὸν αἰοίδιμον, ἐφᾶς τὸν ἀήττητον
ἀριστεά, ἄριστα καὶ λαμπρῶς, τὸν ὑψιστον Πάπαν καθελόντα,
τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος. Ἀνάλαβε τῶν ἁσμάτων, τὴν λιγύφθογον
κιννύραν, καὶ μέλπε τὸν αἰσχύναντα τῶν Λατίνων τὰ στίφη,
περικροτοῦσα φαιδρῶς τούτου σήμερον, τὴν μνήμην τὴν ἔνδοξον.*

Ἡ ἀκολουθία, ὡς ἐλέχθη (ἄνωτ., σ. 270) εἶχε συντεθῆ πρὸς τῆς β΄ Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1787. Ἡ καθυστέρησις τῆς ἐκδόσεως ἐπὶ τόσα ἔτη παρὰ τὴν εὐχὴν τὴν διατυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου διὰ τῆς ὑποσημειώσεως τῆς ιθ' Ἰανουαρίου τοῦ Συναξαριστοῦ (βλ. ἄνωτ., σ. 270): καὶ εἶθε νὰ ἐκδοθῆ καὶ εἰς τὸ φῶς τῆς τυπογραφίας διὰ τῆς συνεργίας τινὸς φιλομάρκου πιθανὸν ὠφείλετο εἰς ἄγνοιαν περὶ τὴν ὑπαρξιν τῆς ἀκολουθίας ὑπὸ τῶν «φιλομάρκων» καὶ τοῦτο διότι, ἐνῶ ἡ συγγραφή τοῦ Συναξαριστοῦ ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου εἶχε περατωθῆ τὴν 15^{ην} Ἀπριλίου τοῦ 1807¹¹ ἢ ὑπαρξίς τῆς ἀκολουθίας δὲν ἀναφέρεται οὔτε ὑπὸ τοῦ Εὐθυμίου, πρώτου βιογράφου τοῦ Νικοδήμου, οὔτε ὑπὸ τοῦ Ὀνουφρίου τοῦ Ἰβηρίτου, καταγράψαντος συστηματικώτερον τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἡ πρώτη ἀναφορὰ εἰς τὴν ἀκολουθίαν ἀπαντᾷ εἰς τὴν «προκήρυξιν» τοῦ Κυρίλλου Καστανοφύλλη τὸ 1815¹² καὶ βεβαίως τὸ 1819 εἰς τὸν Συναξαριστὴν διὰ τῆς ἀναφερθείσης ὑποσημειώσεως. Περιέργον πάντως εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι οὔτε ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος κατώρθωσε νὰ ἀνεύρῃ ἔχων ἤδη εἰς χεῖρας του τὸ κείμενον τῆς ἀκολουθίας καὶ ἐνῶ εἶχε προηγηθῆ ἡ ἐκτύπωσις τοῦ Ἀντίπαπα τὸ 1785 φιλόμαρκόν τινα, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς.

Ἐκ τῆς ἐπιχειρηματολογίας τῆς παρατιθεμένης ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου καθίσταται δῆλον ὅτι ἡ διαφωνία ὠφείλετο εἰς χρησιμοποιοθεῖσαν ἀλληγορίαν ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου, ἢ

¹⁰ Ἀκολουθία Τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μάρκου Ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ. Ἦτις ποιηθεῖσα μὲν ὑπὸ Νικοδήμου τοῦ Ἀθωνίτου, ἐπιθεωρηθεῖσα δὲ ὑπὸ Ν. Λογάδου, νῦν πρῶτον Τύποις ἐκδίδεται παρὰ τοῦ Πανοσιωτάτου Ἀρχιμανδρίτου, κυρίου Σαμουήλ τοῦ Ἀγιοταφίτου. Ἀδεία τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Σοφωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ, τοῦ Βυζαντίου. Ἐν τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριαρχικῷ Τυπογραφείῳ 1834, σ. 4.

Καταγραφὴν τῶν ἐκδόσεων τῆς ἀκολουθίας καὶ παρατηρήσεις ἐπ' αὐτῶν βλ. Παναγιώτου Γ. Νικολοπούλου, Ἐπιστοασιὰ ἐκδόσεων Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 430-431 καὶ 556-559. Ἀναγραφὴν τῶν συγγραφειῶν καὶ ἐκδοθειῶν ἀκολουθιῶν περιέχεται καὶ ἐν Κ. Γ. Μαμῶνῃ φιλόλογου, Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός. Βίος καὶ ἔργον. Μελέτη γραμματολογικῆ, Ἀθῆναι 1954, σσ. 32-35

¹¹ Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος εἰς ἐπιστολὴν του, τῆς ὁποίας ἀποδέκτης κακῶς θεωρεῖται μέχρι σήμερον ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄. Βλ. Μ. Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης. Ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα του (1749-1809), σ. 302, Ἀθῆναι 1990³ καὶ Συμεὼν Πασχαλίδη, Τὸ ὕμνοαγιολογικὸν ἔργον... ἐνθ' ἄνωτ., σ. 204, ὑποσ. 98. Τὴν ἐπιστολὴν παρέδωσα ἤδη πρὸς νέαν ἔκδοσιν βάσει χγφ. τοῦ ἀρχείου τῆς Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας.

¹² Π. Γ. Νικολοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 556.

ὅποια εἶχε σχέσιν πρὸς τὸ ἄν: ὁ αὐτὸς υἱὸς πρὸς τὴν αὐτὴν μητέρα οὐκ ἄν ποτε γένοιτο καὶ πατήρ (στίχ. 29-30), ὅπερ κατὰ τὸν Νικόδημον τόσον κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους, ὅσον καὶ κατὰ τοὺς πνευματικοὺς οὐδὲν τὸ ἀπεμφαῖνον (στίχ. 30-31) περιεῖχε. Εἰς ἐπίρρωσιν δὲ τῆς ἐπιχειρηματολογίας του ὁ Νικόδημος μαρτυρεῖ ὅτι ἀφορμὴν ἔλαβεν εἰς τὴν διατύπωσίν του ἐκ τῆς ἐνάτης ᾠδῆς τοῦ κανόνος τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν: Πατέρας ἢ εὐσέβεια τοὺς αὐτῆς πρωτοτόκους υἱοὺς ἀναδείξασα, τέκνα γεννᾷ γνήσια καὶ ἄμωμα δι' αὐτῶν (στίχ. 32-34)¹³.

Ἐλπίζομεν ὅτι θὰ εὐρεθῆ μελλοντικῶς τὸ χειρόγραφον τὸ περιέχον τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Νικοδήμου πρὸ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς εἰς τὸν Ἀθανάσιον ἢ τοῦ Ἀθανασίου μετὰ τῶν ἐπενεχθεισῶν ἐπ' αὐτοῦ διορθώσεων καὶ θὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀντίθεσιν τῶν δύο εἰς τὸ θέμα τῆς ἐρμηνείας τῆς ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου χρησιμοποιηθείσης ἀλληγορίας.

Ἐκ τῆς τελευταίας παραγράφου τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Νικοδήμου φαίνεται ὁ σεβασμὸς τὸν ὅποιον ἔτρεφεν πρὸς τὸν Ἀθανάσιον τὸν Πάριον, διότι παρὰ τὴν πλήρη διαφωνίαν του διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ τροπαρίου τῆς λιτῆς τὴν ὁποίαν διατυπώνει σαφῶς: Ταῦτα δὲ λέγω ὅτι παρ' ἐμοὶ γλαφυρὰ μᾶλλον ἢ ἐν ἐκείνῳ ἔννοια ἔδοξεν (στίχ. 34-35), δηλώνει ὅτι δὲν θὰ ἀπειθήσῃ εἰς ἐκεῖνον: Εἰ δὲ πῶς σοι ἄλλως ἔδοξεν οὐκ ἀπειθῶ, οὐδὲ ἀντιλέγω (στίχ. 35).

ε'. Ἡ περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου εἵδησις.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου ὑπάρχουν καὶ δύο εἰδήσεις ἀφορῶσαι εἰς τὸν λογιώτατον διδάσκαλον, μοναχὸν καὶ ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῶν Κολλυβάδων Νεόφυτον τὸν Καυσοκαλυβίτην. Ἡ πρώτη: ἐκόσμει ποτὲ τὸν Ἄθωνα ἢ Νεοφύτειος λογιότης καὶ διέπρεπεν ἐκεῖθεν μόνος ἐν τοῖς μοναχοῖς, ὡς λύχνος φαίνων ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ κἂν ὁ φθόνος ταῦτα μὴ συγχωρῇ (στίχ. 8-9). Καὶ ἡ δευτέρα: νῦν δὲ πρὸς τὸν ἄληκτον βίον ἐκείνου μεταχωρήσαντος, ἀντ' ἐκείνου σὲ ἀναλάμψαι ἢ θεία ηὐδόκησε πρόνοια (στίχ. 10-11).

Πληροφοροῦμεθα ἐξ αὐτῶν ὅτι τὸ 1787 ὁ Νεόφυτος εἶχεν ἤδη κοιμηθῆ ποτε ἀκριβῶς ἄγνωστον. Ἡ μαρτυρία ὅμως αὐτῆ τοῦ Ἀθανασίου ἀποκλείει ὑπολογισμούς, οἱ ὅποιοι τοποθετοῦν τὴν κοιμήσιν τοῦ Νεοφύτου καὶ μετὰ τὸ 1787. Οὕτω τὸ ἔτος 1784 τὸ προτεινόμενον ὑπὸ τοῦ Χαρ. Τζώγα ὡς ἔτος θανάτου τοῦ Νεοφύτου εἶναι μᾶλλον ὀρθόν¹⁴.

Ἐπιβεβαιώνεται ἐπίσης ὅτι αἱ σχέσεις τῶν δύο διδασκάλων, Ἀθανασίου καὶ Νικοδήμου, ἦσαν ἁρμονικώταται. Ὁ Ἀθανάσιος ὁ ἐκτὸς Ὅρους διδάσκων καὶ δρῶν ἐθεώρει ὡς διάδοχον τοῦ Νεοφύτου ἐν αὐτῷ τὸν Νικόδημον, ὁ ὁποῖος εὐδοκία τῆς θείας προνοίας ἀνέλαμψεν (στίχ. 11).

Ἐντύπωσιν προκαλοῦν, τέλος, καὶ αἱ ἐπαινετικοὶ διὰ τὸν Νικόδημον χαρακτηρισμοὶ ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου ὡς: *Ψυχὴ ὄντως λογία, μουσεῖον ἱερὸν καὶ σκηνοῦμενον, ἐστία τῶν θείων ἐννοιῶν καὶ τέμενος ἅγιον τοῦ πνεύματος* (στίχ. 2-4).

¹³ Βλ. Μηναιᾶ τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, τόμος Γ' περιέχων τὴν ἀνήκουσαν ἀκολουθίαν τοῦ Ἰανουαρίου καὶ Φεβρουαρίου μηνῶν. Ἐκδόσις πρώτη ἐν πλείστοις μέρεσι ἀκριβῶς διορθωθεῖσα κατὰ παλαιότατα χειρόγραφα καὶ ἀυξηθεῖσα τῇ τοῦ Τυπικοῦ προσθήκῃ. Ἐν Ρώμῃ 1896, σ. 444 (μὴν Ἰανουάριος Λ'). Τὸ πλήρες κείμενον τοῦ τροπαρίου, τρίτου εἰς τὴν σειρὰν τῶν τροπαρίων τῆς θ' ᾠδῆς τοῦ κανόνος ἔχει ὡς ἑξῆς:

Πατέρας ἢ εὐσέβεια τοὺς αὐτῆς* πρωτοτόκους Υἱοὺς ἀναδείξασα, τέκνα γεννᾷ* γνήσια καὶ ἄμωμα δι' αὐτῶν* τελειούμενα πνεύματι* τῷ ζῶνι λαλήσαντι ἐν αὐτοῖς* καὶ σώζειν ἐξαιτεῖται* εἰς τέλος τὴν εἰρήνην*, ἣν ἀπ' αὐτῶν ἐκληρονόμησε.

¹⁴ Χαρ. Τζώγα, *Ἡ περὶ μνημοσύνων ἔρις ἐν Ἁγίῳ Ὄρει κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1964, σσ. 22-24 (διδ. διατριβή).

ΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Κώδιξ 1 Ἀρχείου Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου

φ. 143^v Ἀθανασίου τοῦ Παρίου πρὸς τὸν Διδάσκαλον Νικόδημον.

Τρισεπέρασσε καὶ μυριοπόθητέ μοι ἐν ἀδελφοῖς Κύριε Νικόδημε! Ψυχὴ ὄντως λογία, μουσεῖον ἱερὸν καὶ σκηνοῦμενον, ἐστία τῶν θεῶν ἐννοιῶν, καὶ τέμενος ἄξιον τοῦ πνεύματος! Χαίροις μοι ὡς ἀληθῶς ἐν Κυρίῳ.

5 Ἔχω τὸ ποθούμενον, ἢ μᾶλλον, ὃ πάλαι μὲν ἐπόθησα, νῦν δὲ καὶ ἀξίως τῶν ἐλπίδων μου ἐώρακα, καὶ ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὃ πόθος μου πεπλήρωται·
 φ. 144^r χάρις σοι ἀδελφέ! Ὅτι σὺ οἶος ἐν ἡμῖν πέπνυσαι, τοὶ δὲ σκιαὶ αἴσσοусι
 μόνος ἐν τοῖς Μοναχοῖς, ὡς λύχνος φαίνων ἐν ἀύχμηρῷ τόπῳ κἂν ὁ φθόνος
 10 ταῦτα μὴ συγχωρῇ. Νῦν δὲ πρὸς τὸν ἄληκτον βίον ἐκείνου μεταχωρήσαντος, ἀντ' ἐκείνου σὲ ἀναλάμψαι ἢ θεῖα ἠδύδοκησε πρόνοια. Καὶ ἵνα τὸ καὶ τολμη-
 ρότερον εἴπω, καὶ μᾶλλον δὲ ἐπὶ σοῦ ἐλπίζειν ἐστὶ τῆς ἡλικίας τεινομένης καὶ
 προοῦσης εἰς τὸ ἔμπροσθεν.

Ἀνέγνωκα τοίνυν τὴν ὡς ἄριστα καὶ ὄντως κατ' ἀξίαν τοῦ Μονοφουῶς
 15 Ἦρωος μελουρρηθεῖσαν ἀκολουθίαν καὶ κατ' ἀλήθειαν, ἀδελφέ, ὑπερεχά-
 ρην! Τί ἄλλο ἂν εἴποιμι, ἵνα τὴν τῆς ἐμῆς διαθέσεως ἀδολότητα καὶ θυμηδίαν
 ἐνδείξαιμι; ἐχάρην καὶ ὑπερεχάρην. Καὶ πέπεισμαι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας
 ὅτι καὶ ὁ θεῖος πατὴρ ἐχάρη χαρᾶ οὐρανίῳ καὶ ἐπήνεσε καὶ ἀσμενέστατα
 20 ἀπεδέξατο τὸ ἐγκάρδιόν σου φιλοπόνως κατασκευασθὲν μουσούργημα
 καὶ τὸν ἐπάξιόν σοι μισθὸν ἐτοιμάζει, τὴν μετ' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ ἐν
 οὐρανοῖς στάσιν. Μακάριος δὲ καὶ παρ' ἡμῖν εἶ σὺ ἀδελφέ, ὅτι καὶ νοεῖν καὶ
 μελουργεῖν τοιαῦτα δύνη.

Ἐώρακα γὰρ σου καὶ τᾶλλα ὅσα εἰς τοὺς ἱεροὺς καὶ θεῖους Ἀποστόλους
 παναρμονίως ἐμουσούργησας, καὶ ὑπερθεθαύμακα ἕνεκά γε τῆς εὐρέσεως
 φ. 144^v καὶ τῆς ἑναρμονίου συνθήκης. Ἀλλὰ μὴ λυπηρὸν / δόξη τῇ συνέσει σου καὶ
 τὸ ἐν τῇ λιτῇ πρῶτον τροπάριον ἐνηλλαγμένον ὀφθῆ σοι. Ἔδοξε γὰρ πως
 βεβιασμένη ἢ ἐν ἐκείνῳ ἀλληγορία. Διὸ καὶ ἀντ' ἐκείνου τέθειται ἕτερον (καὶ
 τὰ ἐξῆς ἰδιαίτερα).

αψπζ^ο Ἰουλίου β^α

Τῆς σῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης ἀδελφὸς ἐν Κυρίῳ

Ἀθανάσιος Ἱερομόναχος ὁ πάριος.

7 Ὀμήρου Ὀδύσσεια κ 495

9 Β' Πέτρου α' 19: ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν ἀύχμηρῷ τόπῳ

16 διαθέσεως ὑπεράνω τῆς διαγεγραμμένης λέξεως ψυχῆς

18 πρβλ. χαρὰ ἐν τῷ οὐρανῷ ἔσται Λουκ. ιε' 7 χαρὰ χαίρει Ἰω. γ' 29 Ἦσ. ξστ' 10

φ. 144^v

Ἀπόκρισις.

- Ἄσμενος πάνυ τὴν θεοπεσίαν αὐτῆς ἐδεξάμην ἐπιστολὴν καὶ χαρᾶ
 ἐχάρην ἀνεκλαλήτω καὶ δεδοξασμένη κατὰ τὸν κορυφαῖον Πέτρον, ἢ μᾶλλον
 εἶπειν συνεχάρην ὅτι πρῶτον χαρῆσαι ταύτην ἐποίησα ἐπὶ τῆς ἀκο-
 5 λουθίας ἀποστολῆς. Τί γάρ ἐστιν ἄλλο Νικοδήμω ἠδύτερον ἢ τὸ αἰεὶ
 παρέχειν ἀφορμὰς τῷ Ἀθανασίῳ τοιαύτης πνευματικῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιά-
 σεως; Διὸ καὶ εὐχαριστεῖν ὑπὲρ τούτου ὀφείλω πρῶτον μὲν τῷ ἁγίῳ καὶ τῷ
 τοῦ ἁγίου Θεῷ, παρ' οὗ πᾶσα χάρις καὶ δύναμις τοῖς ἀνθρώποις χαρίζεται,
 κατὰ τὸ προσεχὲς δὲ καὶ σοὶ τῷ ἐμῷ πατρί τε καὶ διδασκάλῳ, ἐφ' οἷς τῆς
 10 δραστηκωτάτης δυνάμεως τῶν ἱερῶν σου εὐχῶν ἀύλως ἐμοὶ μεταδοῦς
 καὶ ὅσα τεχνίτης ὀργάνῳ χρησάμενος πληρῶσαι σου τὸν ἱερὸν πόθον ἐνε-
 δυνάμωσας. Ὡστ' ἄρα ἐμὴ μὲν οὐκ ἂν εἴη χάρις αὕτη τοῦ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἢ
 συνεργήσαντος μόνον, σὴ δὲ μᾶλλον ἀληθῶς ἂν εἴη τοῦ παρορησαντος τε
 καὶ αὐτουργήσαντος, εἶγε ταῖς αὐτουργοῖς τῶν αἰτιῶν καὶ ταῖς παρορμώ-
 φ 145^v σαις, κατὰ κυριώτερον λόγον, τὰ ἀποτελέσματα / προσανάπτεισθαι τοῖς με-
 ταφυσιολογοῦσιν ἠξιώται. Ἐκ τοῦ ἀκολουθου δὲ καὶ οὖς μεθ' ὑπερβολῆς πε-
 ρὶ ἐμοῦ ἐπαίνους διέπλεξας, εἶθ' ὑπὸ τῆς ἀγάπης κινούμενος, φύσιν ἐχούσης
 κατὰ τὸν ἅγιον Ἰσαὰκ καὶ αὐτοῖς τοῖς ὑπὲρ ἀξίαν ἐγκωμίους περιβάλλειν
 τοὺς ἑαυτῆς ἐραστάς, εἴτε νόμοις ἐπόμενος ῥητορικοῖς, τοῖς καὶ τὰ μὴ
 20 προσόντα τοῖς ἐπαινουμένοις προσοικειοῦσιν, ὁ μετὰ τοῦ ἄρθρου καὶ κατ'
 ἐξοχὴν ῥήτωρ σὺ καὶ τοῦ νῦν αἰῶνος ὁ Κικέρων καὶ Δημοσθένης, πάντες
 οὗτοί σοι ἂν εἴεν δικαίως, καὶ πρὸς σὲ τὸν εἰπόντα, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν
 κατὰ κάθετον προσπιπτουσῶν ἀκτίνων, ἀντανακλαστικῶς ἐπιστρέφουσιν, οὐ
 μᾶλλον τοῦ πρὸς ὃν Νικοδήμου, ἢ τοῦ ἀφ' οὗ ἐρέθησαν Ἀθανασίου προσ-
 25 ψαύοντες.
 Περὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ κατὰ τὴν λιτὴν πρώτου οὐ λυπηθήσομαι, οὐ, ἅπαξ
 κριτὴν σε καθίσας τῶν γεγραμμένων. Συνορᾶν ὅμως οὐκ ἔχω, εἰρήσθω γὰρ τ'
 ἀληθές. Κατὰ τίνα λόγον ἔδοξε βεβιασμένη ἢ ἐν τούτῳ ἀλληγορία; Εἰ μὲν γὰρ
 κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους, πρόδηλον ὅτι ὁ αὐτὸς υἱὸς πρὸς τὴν αὐτὴν
 30 μητέρα οὐκ ἂν ποτε γένοιτο καὶ πατήρ. Εἰ δὲ κατὰ τοὺς τοῦ πνεύματος, οὐδὲν
 τὸ ἀπεμφαῖνον. Παράδειγμα δὲ φέρω τὸ κατὰ τὴν ἐννάτην ἐκεῖνο τῶν Τριῶν
 Ἱεραρχῶν, παρ' οὗ καὶ τὰς ἀφορμὰς ἔσχον ἐγώ. «Πατέρας ἢ εὐσέβεια τοὺς
 αὐτῆς πρωτοτόκους υἱοὺς ἀναδείξασα, τέκνα γεννᾷ γνήσια καὶ ἄμωμα δι'
 αὐτῶν». Ταῦτα δὲ λέγω ὅτι παρ' ἐμοὶ γλαφυρὰ μᾶλλον ἢ ἐν ἐκείνῳ
 35 νῷ ἔννοια ἔδοξεν. Εἰ δὲ πῶς σοὶ ἄλλως ἔδοξεν, οὐκ ἀπειθῶ, οὐδ' ἀντιλέγω
 κρείσσων γὰρ εἰ ἔμαθεν καὶ φίλτερος οὐκ ὀλίγον περ.

2-3 Α' Πέτρου α' 8: ἀγαλλιᾶσθε χαρᾶ ἀνεκλαλήτω καὶ δεδοξασμένη

14-15 πρβλ. Ἀριστοτέλους τῶν Μετὰ τὰ Φυσικὰ Α', 3 κέξ.

15 μεταφυσιολογοῦσιν, ἄθησ.

18 κατὰ τὸν ἅγιον Ἰσαὰκ... τὸ χωρίον δὲν ἐνετοπίσθη

19-20 Ἐγκώμιον μὲν οὖν κατ' Ἀφθόνιον, λόγος ἐστὶν ἐκθετικὸς τῶν προσόντων τινὶ καλῶν. τινὲς δὲ φασὶ
 δεῖν προσκείσθαι καὶ τό, αὐξητικὸς. καὶ τυχὸν οὐκ ἀλόγως. εἰ γὰρ μὴ καὶ αὕξησιν ἅμα, ἀλλὰ μόνην
 ἀφήγησιν τῶν προσόντων τινὶ καλῶν ἔχει τὸ ἐγκώμιον, οὐδὲν δήπου διοίσει ἱστορίας ψιλῆς. Βλ. Ἀθανα-
 σίου τοῦ Παρίου, Ῥητορικὴ Πραγματεία, Ἐνετίησιν 1799, [Μέρος Β'], σσ. 7, 8

22-23 πρβλ. Τὰς ἀπὸ τῆς γῆς τῶν ἀκτίνων ἀνακλάσεις, Ἀριστ. Μετεωρολογικὰ, 348, a, 17 Πρὸς δ' ἂν προσ-
 πίπτωσιν αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτίνες, Ἀριστ. Προβλήματα 911, b, 6-7, κ.ά.

28 τ' ἀληθές, οὕτως ὁ Νικοδήμος

36 πρβλ. Ὀμήρου Ἰλιάς Υ 334 (βλ. Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Σχόλια εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα, τ. 4, σσ. 415-
 416) καὶ Αἰσχύλου Προμηθεὺς Δεσμώτης 624